

Габчик — так звати героя моого твору — існував насправді. Чи чув він, чи дослухався, лежачи на невеличкому металевому ліжку сам у темній кімнаті, як зовні, за зачиненими віконницями, знайомо скрегочутъ праъзъкъ трамваї? Хотілося б у це вірити. Я добре знаю Прагу, знаю, який це міг бути номер трамвая (хоча номер міг і змінитися), знаю його маршрут і можу уявити собі те місце, де Габчик лежить за зачиненими віконницями, чекає, думає і слухає. Ми в Празі, на розі вулиць Вишеградської та Троїчки. Вісімнадцятий (або двадцять другий) трамвай зупинився біля Ботанічного саду. Дія відбувається головним чином 1942 року. Мілан Кундера в «Книзі сміху та забуття» розповідає, що трохи соромиться, коли доводиться вигадувати імена своїм героям. Хоча сорому цього анітрохи не помітно в його романах, сторінки яких рясніють Томашами, Тамінами та іншими Терезами. Цілком очевидно і без зайвих розумувань: що може бути банальніше, ніж, наївно переймаючись правдоподібністю або, у найкращому разі, просто для зручності, спробувати самовільно наділити вигаданого персонажа вигаданим ім'ям? Як на мене, Кундера мав би піти далі: що може бути банальніше, власне кажучи, за вигаданого персонажа?

Що ж до Габчика, він існував насправді і справді відгукувався (хоча й не завжди) саме на це ім'я. Хай яка неймовірна, історія його цілком правдива. Він і його товариші здійснили, на мій погляд, один із найвизначніших актів опору в історії людства і, безсумнівно, найвеличніший акт опору під час Другої світової війни. Уже давно я прагнув віддати Габчикові належну шану,

давно уявляв собі, як він лежить у цій своїй маленькій кімнатці із зачиненими віконницями, але з відчиненим вікном і слухає, як скречоче трамвай, що зупинився біля Ботанічного саду (у якому напрямку йде трамвай — хтозна). Але коли я переношу цю картину на папір (що я тепер потайки і роблю), у мене зникає впевненість, що Габчик дістане всю належну шану. Я применшую його до рівня банального героя твору, а дій його перетворюю на літературу: ганебна алхімія, але що ж із цим поробиш? Я не хочу до кінця своїх днів жити із цим образом, навіть не спробувавши принаймні відтворити його. Я лише сподіваюся, що під товстим відсвічуваним шаром ідеалізування, який я накладу на цю дивовижну історію, збережеться дзеркало без амальгами, і крізь нього прозирне історична правда.

2

Я точно не пам'ятаю, коли батько вперше заговорив зі мною про цю історію, але пригадую, як у моїй скромній кімнаті в муніципальному будинку він промовляв слова «партизани», «чехословацький», можливо, «замах», цілком напевно, «ліквідувати», а потім ще назвав дату: 1942 рік. Я тоді читав «Історію гестапо» Жака Деларю, яку побачив колись серед батькових книжок, а батько, помітивши її в моїх руках, принагідно дещо розповів із цієї теми: він згадав райхсфюрера СС Гіммлера та його праву руку Гайдріха, протектора Богемії та Моравії. Батько розказав мені про надіслану Лондоном чехословацьку диверсійну групу та про сам замах. Він не знав подrobiць (у всякому разі мені й на думку не спало розпитувати батька про них тоді, коли ця історична подія ще не забирала в моїй голові того місця, яке має там тепер), але я відчув те легеньке збудження, яке охоплює батька щоразу, коли він розповідає (уже не вперше — чи то в нього професійна деформація, чи то лише

природна схильність, але батько полюбляє повторюватися) про щось, що з тої чи іншої причини вразило його. Мені здається, що батько так і не усвідомив тої важливості, яку він надав цій історії, адже коли я нещодавно повідомив йому про намір написати книжку на цю тему, то не помітив, щоб новина викликала в нього якісь особливі емоції, окрім хіба що ввічливого зацікавлення. Але я знов, що ця історія причарувала і його, хоч і не справила такого сильного враження, як на мене. Я беруся за цю працю зокрема і для того, щоб віддячити йому: моя книжка постане з кількох слів, кинутих мимохід підліткові його батьком, який тоді ще не був викладачем історії, але вмів кількома недоладними фразами розповісти про неї.

Про Історію.

3

Завдяки тенісу я ще хлопчиком розрізняв чехів і словаків, задовго до того, як одна країна розділилася на дві. Наприклад, я знов, що Іван Лендл — чех, а Мірослав Мечирж — словак. І що словак Мечирж був тенісист вигадливіший, талановитіший і симпатичніший за чеха Лендла, працьовитого, спокійного й не дуже приемного (та попри це він був номер один світового рейтингу протягом двохсот сімдесяти тижнів, цей рекорд побив тільки Піт Сампрас із його двомастами вісімдесятма шістьма тижнями). Від батька я довідався, що під час війни словаки співпрацювали з німцями, тоді як чехи чинили опір. Для мене, чия здатність сприймати дивовижну складність світу була на той час вельми обмеженою, це означало, що всі чехи були учасники руху Опору, а всі словаки — колабораціоністи, наче це було їхньої натурою. Я ані на мить не замислювався про історію Франції, яка змушувала переглянути таки спрощене уявлення: хіба ж ми, французи, не були одночасно і колабораціоністами,

і учасниками Опору? Сказати по правді, лише дізнавшись, що Тіто — хорват (а отже, не всі хорвати співпрацювали з німцями і, можливо, не всі серби були в русі Опору), я став чіткіше бачити ситуацію в Чехословаччині під час війни: з одного боку були Богемія і Моравія (іншими словами, сучасна Чехія), окуповані німцями й приєднані до Райху (у статусі протекторату, що вважався невіддільною частиною Великої Німеччини), а з другого боку — Словацька республіка, теоретично незалежна, а насправді цілковито підконтрольна нацистам. Це, певна річ, жодним чином не визначало поведінки окремих людей.

4

Коли 1996 року я прибув до Братислави, щоб обійняти посаду викладача французької мови у військовій академії Східної Словаччини, одне з перших моїх питань до помічника військового аташе (після того як я дізнався останні новини про свій багаж, помилково надісланий у Стамбул) стосувалося саме цієї історії про замах. Помічник аташе, ад'ютант-шеф, приємний чоловік, колись спеціалізувався на прослуховуванні телефонних розмов у Чехословаччині, а після закінчення холодної війни перейшов на дипломатичну службу, повідомив мені перші подробиці цієї справи. Насамперед те, що замах мали скоїти двоє: чех і словак. Мені було приємно дізнатися, що в операції брав участь громадянин країни, до якої я приїхав (а отже, таки були словаки, що брали участь у русі Опору). Однак про перебіг самої операції помічник аташе розповів зовсім мало, здається, лише те, що в одного з нападників затнувся автомат у ту мить, коли машина з Гайдріхом проїжджала повз них (так я дізнався, що під час замаху Гайдріх був у машині). Але цікавість мою головним чином розпалило те, що сталося потім: як двоє партизан разом із товаришами сковалися в церкві, як німці намагалися їх там